

LASLO VEGEL: Skelet Vojvodine

19 Mar 2017

Jedna kržljava demokratija i jedna kržljava autonomija

Postkosmopolitski roman

Uzimam večeras u ruke, najzad, Gonkurovom nagradom ovenčani roman *Busola* Matijasa Enara koji je objavila novosadska *Akademski knjiga* u prevodu Tamare Valčić Bulić. Francuski pisac ispreda priču o bečkom muzikologu i arheologu Francu Riteru koji je beznadežno zaljubljen u Saru, ekscentričnu Francuskinju, orijentalistkinju. Beč je kapija Istoka, *Porta Orientis*, kaže narator na prvoj strani knjige i, pročitavši to, s žaljenjem pomišljam na Budimpeštu. I mađarski glavni grad bi mogao da bude kapija Istoka, da se nije zatvorio u sebe. Kao što bi i Novi Sad mogao da bude kapija Srednje Evrope pema Balkanu, ukoliko ta kapija ne bi bila toliko urušena da **više nije prohodna ni u jednom smeru**. U svojim poslednjim romanima činio sam pokušaje u tom pravcu, ali sam u tome uspevao samo po tu cenu što sam svojom srednjevropskom imaginacijom nadopunio balkanski svet. Narator Enarovog romana – romana pisanog iz današnje perspektive – prolazi kroz tu kapiju u oba smera, pri tom susreće Orijent, islamski svet, boravi u Damasku ili u kasnije razorenom Alepu, u Palmiri, u Istanbulu. Kosmopolitski roman, piše kritičar *Di Cajta*, ali ja bih dodao da autor ne eksploatiše one takozvane „opšteljudske” teme starog tipa. Naprotiv, otkriva čitavu kavalkadu nacionalnih i verskih identiteta, zato bih ga radije nazvao **postkosmopolitskim romanom o identitetu** koji na dramatičan način progovara o identitetu jer se markantno pojavljuje Drugi, usled čega se identiteti uzajamno odražavaju. Sad je

možda razumljivo zbog čega mađarskoj književosti nedostaju romani identiteta: zato što **u mađarskom životu nedostaje Drugi**.

Kržljava demokratija, kržljava autonomija

Čitajući esej Tomasa Mana o Libeku, kao o formi duhovnog života, tražim neku sigurnu tačku zahvaljujući kojoj bih mogao da se oslobodim klopke pojma sloboda. Zašto se osećam prognanikom kad god progovorim o slobodi? Zanimaju me, naravno, i iskustva drugih, ali mogu da govorim samo o svojim dilemama, jer u našem duhovnom životu danas skoro da i nema dilema. **Čini se da je put prav, samo se ne zna kuda vodi**. Bekstvo je postalo najuspešnija strategija preživljavanja. I zbog toga i pitam, bauljajući sopstvenim, krivudavim, džombastim stazama, zbog čega postaje sve slabomoćnija želja za slobodom, premda bi ona mogla da bude normalna građanska forma života? S obzirom na svoja životna iskustva, moram da uvidim da sam uvek najviše stradao kad sam govorio o slobodi. **Kad sam ćutao, nije me niko dirao**, sedeo sam za svojim pisaćim stolom – postidjen. Tomas Man je izbegao ovu klopku, imao je odakle da se probije, jer je postojala sigurna građanska forma života, kao pouzdano uporište, čak i ako je napustio svoju kuću u Libeku. Ja nemam odakle da izađem, osuđen sam na večno dreždanje. Mislim da je to opšte osećanje života u čitavom regionu, samo se ne usuđujemo da o njoj javno progovorimo. Hoćemo da budemo moderni, ali naš modernitet dospeva u svojevrstni vakuum, možemo pisati romane kojima ćemo najediti malograđane, ali to je vrlo nedovoljno, jer naspram toga naprosto ne postoji zreli građanski sloj koji bi mogao da oplemeni našu pobunu tako što bi je pretvorio u tradiciju. Bezmalno svaka generacija je uverena da baš ona počinje da polaže duhovne temelje, a pri tom i **ne primećuje da gradi na pesku**. Može svako da kaže da je Libek daleko, zato evo jednog bližeg primera. Čitam Magrisovu knjigu o Trstu. „Kondenzovana Monarhija” – piše na jednom mestu, i postavlja se pitanje, zašto je upravo u Trstu ispisana vredna književnost na podlozi nacionalne i kulturalne polifonije? Zašto su baš tršćanski italijanski pisci čuvali i negovali kulturu i tradicije Monarhije? I zašto Magrisova rečenica, da je Trst kondenzovana Monarhija, nije izazvala javnu sablazan, negodovanje nacionalne elite? Zato što kulturu sećanja jednog stabilnog građanskog sloja nije čak ni fašizam bio u stanju da uništi. Kulise su se menjale, ali temelji su ostali isti. Zato su i autentične Magrisove rečenice. Zašto taj duh nije živ u multikulturalnom Novom Sadu, da se poslužim ovim ispražnjenim i, povodom natečaja za naslov evropske prestonice kulture, podgrejanim sloganom. Odgovori se gube, jer ih i ne tražimo. Čini se da to nikog i ne zanima, jer smo zaokupljeni gradnjom svojih peščanih tvrđava. Naposletku skidam s police prepisku Česlava Miloša i Tomasa Venclove: *Vilna – Vilnius, kao forma življenja*. Miloš je čovek Srednjoistočne Evrope, poznata mu je tajna koja zapadnim piscima nije poznata, tako da baca svetlo i na tršćansku misteriju. **Svaka ideja regionalizma**, piše Miloš, bila je kako od strane poljskih, tako i litvanskih nacionalista **izjednačena sa veleizdajom**. U ovu „istočnu klopku” smo pali i mi: regionalne ideje su u Vojvodini ostale „samo” sumnjiva politika, bez specifične kulture. U Novom Sadu je najteže biti novosadski pisac. Vojvođanski autonomaški političari iz osamdesetih godina su se politički zalagali za autonomiju, ali su bili ravnodušni prema lokalnim kulturnim vrednostima. Autonomisti su u kulturi bili beogradski snobovi. **I Aleksandra Tišmu su prvo otkrili u Beogradu, tek potom u Vojvodini**. Regionalna politika je u sedamdesetim i osamdesetim godinama bila zvanična politika, ali njen kompleksni kulturalni sadržaj je uvenuo. Ne verujem da će bez vredne, autentične, specifične kulture, autonomija Vojvodine u buduće biti politički privlačna, pogotovo ne nakon što su **autonomaški političari protraćili ovu ideju**. Ne iritiraju

me ove nove „korisne koalicije”, one su samo posledica: velikodušni Vučić deli skromne utešne nagrade pokajnicima. Daleko je veći problem to što poslednjih deset-dvadeset godina političari autonomije nisu umeli da obnove, da novim idejama obogate autonomistički program. Nije dovoljno samo dizati viku na Beograd, potrebno je uobličiti i jedan specifičan i privlačan sistem vrednosti. Mislim da je kulturalni projekt temelj svake autonomije. Bez njega piljimo samo u neki pravni skelet čije je mesto u nekom muzeju. Naše mogućnosti su bile veće nego što smo bili, nažalost, u stanju da ih iskoristimo. Razume se, i regionalizama ima raznih. Regionalizam Česlava Miloša nije **provincijalni, „zatvoreni regionalizam”**, već otvoren, najšireg evropskog vidokruga. Vojvodina je u sedamdesetim-osamdesetim godinama bila zatvorena autonomija, i ta okolnost se pokazala kao nerazrešiva protivrečnost. Ako sam digao glas protiv zatvorenosti, našao bih se naspram datih autonomista, ako sam pak stao u odbranu prava na autonomiju, našao bih se u konfliktu s vlastitim demokratskim idealima. I ova protivrečnost se pokazala kao nerazrešiva, a ni višestrački sistem nije doneo rešenje: ono što sad imamo to je **jedna kržljava demokratija i jedna kržljava autonomija**.

mart 2017.

Preveo Arpad Vicko